

Járosi Márton*:

Az energia unió és a tagállami felelősség

A nemzetek fennmaradásának egyik feltétele az állampolgárok életfeltételeinek, és ezen belül az energiaellátásának biztosítása. Az országot az általunk csak részben vagy egyáltalán nem befolyásolható külső körülmények között/ellenére is „üzemeltetni, működtetni kell”; a felelős kormánynak minden időben biztosítani kell ennek egyik hajtóanyagát - az energiát. Az energetika azért vet fel súlyos társadalompolitikai kérdéseket, mert civilizációnk hajtóanyaga napjainkra az energiafogyasztás lett.

Az EU már az alapszerződésében is célul tűzte ki az energiapiacok működésének egységes piaci alapokra helyezését, és centralizált irányítását. A lisszaboni szerződésben foglaltakat a tagországok áttették a saját nemzeti jogrendjükbe. Ezzel a kormányok már deklaráltan feladták a nemzeti szuverenitásuk egy jelentős és fontos részét, s ez az energetikára is kihat.

A „felelősség” szó tartalma az energiaellátás szemszögéből nézve elszánt törekvés mind a lakosság mind pedig az ipari fogyasztók energiaellátásáért. A cél az energiaforrások és az energia biztosítása az igényelt helyszínen, az igényelt mennyiségben, az igényelt időpontban és időtartamban.

Az EU energiapolitikai célkitűzései. Globális morális felelősségünk, hogy megőrizzük az elérhető környezetet az utánunk következő generációk részére. Ezzel viszont ellentétesen hat a kapitalista társadalmi berendezkedés. Alapvető kérdés, hogy a környezeti beavatkozások minimalizálása a kapitalista terjeszkedő, és a termelést/fogyasztást/profitot maximalizáló folyamatok közötti konfliktus feloldható-e.

Az Európai Unió energiapolitikai célkitűzései elsősorban gazdaságpolitikai természetűek. Ezt a megközelítést olvashatjuk ki az ún. Energia Csomagokból is, amelyben kiemelten szerepelnek többek között az alábbiak:

- Energiakereskedelem, az árak liberalizálása.
- Egységes, uniós energiapiac.
- A fogyasztók korlátozás nélküli hozzáférése az energiához.
- Szabad energiaszolgáltató választás.
- A villanypiac klímapolitika alárendelése, megújuló energiatermelés.

A megújuló program finanszírozására azonban egyrészt csak a gazdagabb tagállamok képesek hosszabb távon, másrészt a gyártásból és foglalkoztatásból kimaradó országok saját belső mérlegében az EU belső piacáról történő technológia importja ugyancsak rontja a saját belső kereskedelmi mérleget, és egy másik tagállam felé szipkázza ki a hazai tőkét. Ez a kisebb tagállamok fogyasztói és adófizető állampolgárai számára több szempontból is egyértelműen káros. Ezt a fő mechanizmust kényszeríti ma az EU tagállamaira a németek által kitenyésztett „megújuló” energia politika.

A gazdagabb tagállamok látszólag az egész EU energiafüggőségét csökkentik, és látszólag - a megújuló állami támogatása révén - „olcsóbb” áramhoz juttatják a szegényebbeket. Látni kell azonban, hogy a szegényebb államok saját energetikai képességei az olcsó (értsd: a gazdagabb, tehetősebb tagállamok fizetőképesebb fogyasztói által támogatott) export árammal leépülnek, piaci oldalról ellehetetlenülnek, idővel megszűnnek működni, és a függőség centralizált formája alakul ki a gazdagabb piacok/államok javára. A megújuló áramot az EU piacain bárhol szabadon értékesítő cégek és nemzetek idővel lassan „átveszik” az exportjukkal meghódított, az és kiszolgáltatót piacokat. Azaz egyfajta, az EU szintjén centralizált privatizációt hajtanak végre a saját javukra, más államok, fogyasztók és piacok kárára pusztán a piaci működésen keresztül – „a fogyasztók védelme érdekében tesszük” jelszó égisze alatt.

Az EU energiapolitikájának kritikája. Graham Weale¹ professzor és a CEEP² szakmai véleménye szerint a liberális piaci vízió és stratégia összeomlott. Ha a villanypiaci mechanizmus eltávolodik a tiszta közgazdasági alapoktól, és ideológiai alapokra helyezi a piac működését, akkor életképtelenné, szabályozhatatlanná válik és akár össze is dőlhet.

A villany piac ugyanis komplex jellegű:

- Extrém módon eltérő technológiák közül kell kialakítani a tagállamoknak az energia kosarukat.
- A szén- és atomerőművek leállítása politikai indíttatású, nem piaci alapú - erőltetett és mesterséges.
- A megújuló energiaforrásokra épülő technológiák finanszírozása erőltetett, miközben a piaci ösztönzők teljes mértékben hiányoznak.
- A megújuló energiaforrások terjedésével egyre nagyobb arányban szabályozhatatlan áram érkezik a piacra.
- A villamos energia nem tárolható, ennek köszönhetően a rövid távú határkölség aránytalanul nagy hatással van a rendszer működésére és a termék árára. A rövid távú határkölségre viszont a bankok nem adnak hitelt a túlzott megtérülési kockázat miatt, így a beruházások ellehetetlenülnek.
- Szükséges lenne egyfajta kapacitás piaci elem beépítése az energetikai beruházások megtérülésének biztosítása érdekében.
- Meg kellene szüntetni bármilyen piactorzító beavatkozást, támogatást, így pl. a megújuló energiaforrások állami támogatását.

Az „igazságos átmenet” emlegető energia csomagok legnagyobb hibája, hogy nem tisztelik az energiapiacok egyedi sajátosságait, csak a nagykereskedői piacokra koncentrálnak; a végfelhasználó érdekeit teljesen figyelmen kívül hagyják, hiányzik belőlük a szakmai következetesség. A kritikusok kiemelik a tagországok közötti egyenlőtlen indulási feltételeket, konkrétan az Unió keleti részének az EU átlagos GDP termelő képességéhez való felzárkóztatás szükségességét, a program sikeres és támogatható végrehajtásához.

- Szükségesnek tartják az energiaimport minimális szinten tartását, a hazai energiaforrások ellátás biztonságát erősítő szerepét.
- Aláhúzzák, hogy az EU energiapolitikájának a tagországok szuverén energiapolitikáira kell épülnie és nem fordítva.
- Az energiaellátás biztonsága kiemelt kérdés. Szükségesnek tartják egy hazai energiaforrásokon alapuló minimum hazai beépített kapacitás szint meghatározását. Az ellátás biztonságának garantálásához a tagországok határkereszteső kapacitásainak bővítése önmagában nem megoldás.
- Erősen kritizálják a határkereszteső kapacitások külső nagykereskedők általi indokolatlan lekötését, amely a hazai termelők mozgásterét csökkenti és teret ad a német hurokáramok piacot torzító betörésének.
- Az eltérő energetikai infrastruktúra következtében az EU keleti tagországait a hurokáramok kifejezetten károsan érintik, amely mellett az EU nem mehet el érdemi intézkedések nélkül.

Munkaerő piaci következmények. A nagy gazdasági/politikai befolyással bíró tagállamok érdeke az, hogy minden energiát, lehetőség szerint ők állítsák elő, vagy osszák el, és ezzel automatikusan maguk alá gyűrik a gyenge gazdasági erővel rendelkező tagországokat. Például, ha eléri azt, hogy a fogyasztók számára az egyes energiakereskedők ott vásároljanak, ahol akarnak energiát – ez az uniós elvekkel teljesen szinkronban van, és a fogyasztó számára előnyös, – akkor a drágábban termelő kelet és közép-kelet európai országok energiaszektorát teljesen tönkreteszik. A nagyok előnye abban rejlik, hogy nekik volt idejük és pénzük felépíteni és modernizálni az energiaszektorukat, és most ezt a piaci előnyt érvényesíteni tudják, ma sem

¹ Graham Weale angol származású professzor évtizedek óta Németországban él. Kutatási területe az energiapiacok átalakításának vizsgálata. Tagja az Európai Bizottság az energiapiacok átalakításával kapcsolatos szakmai tanácsadó testületének: az Energy Transition Commission-nek.

² Central Europe Energy Partners (CEEP) – Közép-Európai Energia Partnerség;

változott tehát a Marxi gondolat, miszerint „a nagy hal megeszi kis halát”. Csak más eszközökkel teszik mindezt.

Hogyan mehet végbe ez a folyamat? Végezzünk egy gondolat-kísérletet. Példaként nézzük meg, mi történne Kelet Európában, ha az EU gazdasági nagyhatalmai által megszabott irányt követnénk? A vásárló erő értéke az egyes tagországokban eltérő, azaz egy termék ár/érték paritása más Franciaországban, mint Magyarországon, Ez szinte minden termékre igaz, az energiára is.

- Ha Franciaországban olcsóbban lehet megvásárolni a villamos-energiát, akkor a kereskedőink a franciáktól vennék az energiát. Ennek következménye lenne a hazai energia szektor leépülése, majd megszűnése, mivel nem lennének vevők, akik tőlük vásárolnának.
- Kialakulna egy **munkaerő felesleg** a szektorban, mivel nem kell energia, akkor annyi szakember sem kell már. A magas végzettséggel, képzettséggel és gyakorlattal rendelkező szakember gárda szétszéled, külföldre megy, megkeresi a maga helyét. Először, közép- és hosszútávon elindul a munkanélküliség növekedése, ami megállíthatatlan lesz, mivel az energia szektor csúcs-iparág, ezért az alá szerveződő beszállítói hálózat is szenvedni fog. **Csökken a termelés! Nő a munkanélküliség!**
- Fokozatosan lassan megszűnik egy iparág (mint Magyarországon a cukor- vagy húsipar), lassan erodálódik, és felőrlődik. Mindezzel **eltűnik** egy olyan erőssége és bázispontja az országnak, a gazdaságnak, amely egy ország, egy **nép túlélésének a záloga**.
- Szinte mindennek az ára növekedni fog, - annak ellenére, hogy olcsóbb az energia-, mivel a kiesett GDP-t kénytelenek adóval pótolni. A költségvetésnek ugyanis hiányozni fog ez a forrás. **Nőnek az árak, nő az infláció!**
- A szektor és a kapcsolódó beszállítói hálózat leépülése miatti munkanélküliség-növekedés csökkenti a jövedelmeket. Kizárólag akkor nem csökkennének a jövedelmek, ha lenne alternatív munkahely, vagy egyéb tőkeberuházás, amelyek felszívják a felszabaduló munkaerőt. Viszont ilyen bérviszonyok között a kiválóan képzett szakemberek nem fognak itt maradni, még akkor sem, ha lenne alternatívája. Összességében, kevesebbet fognak vásárolni. **Csökken a fogyasztás!** Ez további GDP csökkenéshez vezet. Ez pedig további adóemeléseket von maga után. Kialakul az ördögi kör.
- Az elvándorlás, a képzett munkaerő elszívása Nyugat Európába további demográfiai, nyugdíj és megélhetési problémákat fog okozni. Az elvándoroltak, nem fognak gyorsan visszatérni, főleg akkor nem, ha megtalálták az egyéni élethelyzetüknek megfelelő megoldást, és az ki is elégíti őket. A gyerekeik már ott születnek, nagy valószínűséggel ők sem térnek vissza a hazájukba. Így csökken a befizetett TB és nyugdíjárulék, **csökken a lakosság létszáma!** Az öregek eltartása és az egészségügy finanszírozása ellehetetlenül!

Jogi lehetőségek és korlátok. A kisebb európai tagállamok, köztük a Kelet-Európai tagországok, a kontinens piacainak újra-felosztásában vívott küzdelemben valójában nem támaszkodhatnak a saját gazdasági erejükre, ahogy érdemben nem számíthatnak politikai szövetségesekre sem. A meghatározó EU tagállamok erős politikai nyomást fejtenek ki a kicsik korlátai abból adódnak, hogy a keleti szektorban minden ország valós gazdasági hátrányból indult. A gazdaságilag erős országok éppen ezért könnyen kijátsszák egymás ellen őket. Számukra csak a tárgyalás és az uniós jog eszközei maradnak.

Az Európai Unió politikájának napjainkra vonatkozó alapvető dokumentuma a Lisszaboni szerződés nem a régiók között meglévő különbségek megszüntetését, csak a csökkentését irányozza elő, tehát nem cél a különbségek eltüntetése. Ezáltal továbbra is maradnak és lesznek és lemaródottak, vesztesek, és élőködhetnek tovább a győztesek. Az energiaügy területén az Unió és a tagállamok között megosztott hatáskörök alkalmazandók. Azonban az Unió bármely területen alkothat a tagállam kormánya felett átnyúlva jogszabályt. A részletek mellőzése mellett is megállapítható, hogy a Lisszaboni Szerződésbe foglalt jogi eszközök nem elégségesek a kisebb tagállamok energiapolitikai érdekeinek védelmére.

Következtetések:

- Nincs energiaunió, az ellátásbiztonságot/felelősséget az uniós szabályozás nem garantálja, annak megteremtése/viselése tagállami hatáskör.
- Az uniós szabályozás gyakorlatilag csak a már megtermelt/beszerzett energia kereskedelmével, a szállító/elosztó infrastruktúra kérdéseivel foglalkozik.
- A rövid távú határkölségre alapozott piaci szabályozás nem biztosítja a szükségessé váló új kapacitások létrehozását.
- Új kapacitások gyakorlatilag csak tagállami garanciával létesülhetnek.
- A kisebb tagállamok energiapolitikai érdekei az EU bürokrácia dzsungelében nehezen érvényesíthetők, viszont a nagyok által korlátozhatók.
- Az uniós szabályozásnak nem célja az egyes régiók közötti különbségek kiegyenlítése ezért a nagyok erőfölénye érvényesül.
- Az uniós jogi eszközök nem elégségesek a kisebb tagállamok érdekeinek védelmére.
- A környezetvédelmet a szénmentes/zöld energia-termelésre egyszerűsítve, a megújulókat indokolatlanul felértékelik, kivonják a piaci szabályozás hatálya alól.
- A szén- és atomerőművek leállítása politikai indíttatású, középtávon az energiaellátás biztonsága csak a fosszilis energiatermelés fenntartásával lehetséges. Az emberiség számára szükséges energiát – ha nem csökkenti a fogyasztását - évezredes távlatban, a mai tudásunk szerint, csak az atomenergia tudja biztosítani. Az ehhez szükséges "nyersanyag" rendelkezésre áll.

A szakszervezetek szerepe az uniós energiapolitikában. Az uniós szabályozás a (privát) tőketulajdonosok érdekeit szolgálja, nem fogyasztóbarát. Ez megnöveli a szakszervezetek felelősségét. Az EPSU következetesen kiállt a villanypiacok liberalizálása ellen, de nem ért el átütő sikert. Az unióban gyenge a szakszervezeti érdekérvényesítés. Különösen nehéz helyzetben vannak a később csatlakozott kelet-közép európai országok. A V4-ek keretében elmélyülő együttműködést szakszervezeti eszközökkel is segíteni kell.

Észrevételek az EPSU: *Nyilatkozat az igazságos átmenetről az energiaiparban c. dokumentumhoz:*

- Nem reális hogy „Az ágazat tartja azt a célkitűzését, amely 2050-re kívánja elérni a széndioxid mentes energiatermelést.”
- A széndioxid mentesítés nem biztosítja „az európai gazdaság” ... hosszú távú „növekedését és a minőségi foglalkoztatást”.
- Nincs definiálva, hogy mi az „igazságos átmenet”!
- Új munkahelyek a megújuló energetikai eszközöket importáló, fejlett országokban jönnek létre, az exportáló országokban munkahelyek szűnnek meg. („előnyugdíjazás”, „átképzés”)
- „Állami beruházásokra van szükség”, vagyis az energiapiac nem garantálja az „igazságos” átmenetet.

Észrevételek az EVDSz – BDSz állásfoglaláshoz:

- Tudomásul veszi a „politikai vezetői szándékot”
 - Helyesen mutat rá a tagállamok eltérő (energetikai) adottságaira.
 - A magyar Nemzeti Energia Stratégiával (NES) összhangban:
 - „Az általunk támogatható energiapolitika prioritást kell, hogy biztosítson a hazai erőforrások (energiahordozók, a beépített kapacitások, a humán-erőforrások) felhasználásának.”
 - „Szolgáltatnia kell az energia szektor és szolgáltatás, valamint az energia szektor munkahelyeinek biztonságát,”
 - „Az EU támogatási rendszerében helyet kell kapnia az országoként eltérő energia ellátás függetlenségét szolgáló egyenszilárdságú támogatási rendszereknek, melyeknek nem lehet kizárólagos eleme, hogy piac-idegen módon támogatják megújuló energiatermelést. A támogatási rendszerben helyet kell, hogy kapjon pl. a tisztaszén technológiák támogatása is.
- Budapest, 2017. november 28.

*A szerző az Energiapolitika 2000 Társulat elnöke